

N A A U K E U R I G E en U I T V O E R I G E

V A N

D E

B E H E L Z E N D E

Een zeer omftandig Verhaal van den tegenwoordigen toefant van dat vermaarde Gewest, dezelfs Gelegenheit, Haven, Sterkte, Regerings-vorm, Uitgetrektheit, en onlangs ontdekte aanleggende Landen;

*Een geleerde Befchryving van het Klimaat en Aart van dat Landschap; van dezelfs DIEREN, VIS-
SCHEN, VOGELN, PLANTEN, KRUIDEN; mitsgaders verfcheide
WONDEREN der NATUUR, daar te Lande ontdekt;*

Waar by nog komt, een zeer nette en uit eige ondervinding opgemaakte Befchryving van den oorfprong der

V E R V A T T E N D E

Een merkwaardig Bericht van derzelve Tale, Godsdienst, Levenswyze, zeldzame Overleveringen, Gewoonten, Maniere van Trouwen, Befnydenis, Opvoeding; als mede veele andere kuriofe Waarnemingen aangaande de Zeden van die Natic; den toefant van die Colonie en Europeaanfche Inwoners: in gene andere Befchryving van dit Gewest te vinden.

Alles, geduurende een lang verblyf aan de gemelde Kaap, na waarheit befchreeven

D O O R

*Meeftcr der vrye Konften, door een voornaam Minifter, met Brieven van voorfchry-
ving van wylen den Wel-Ed. Geftr. Heere NIKOLAËSWITSEN, Burgermeeftcr der Stad
Amftcrdam, tot het opmaken van deze. en ook Mathematifche en Sterrekonftige Obfervatien, na
de Kaap gezonden, en aldaar geweest Secretaris van Stellenbofeh en Drakenftcin; tegen-
woordig Reftor van het Illuftre School te Neufiad aan den Aylch.*

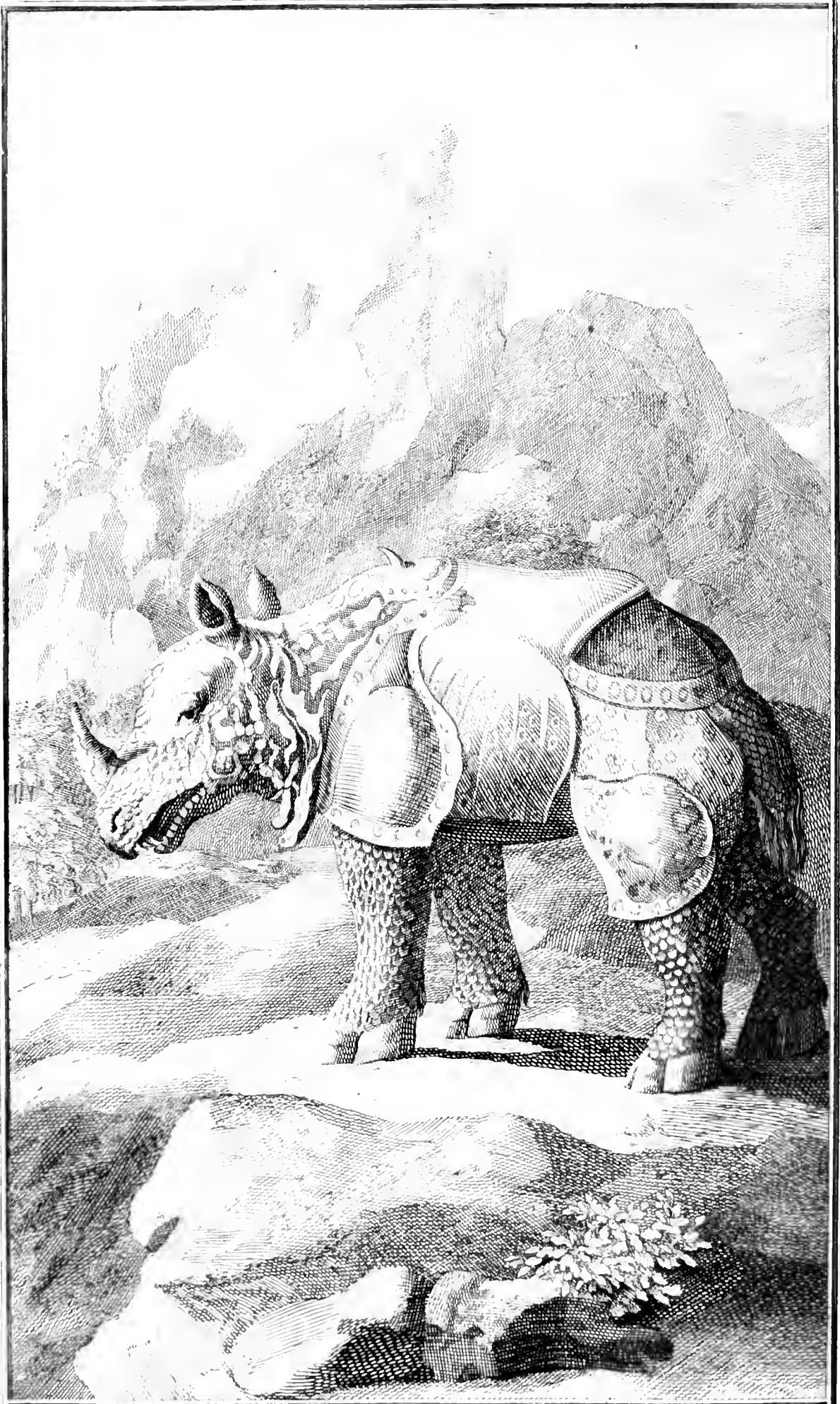
Met kuriofe, nieuwe en nodige Kaarten en vele Printverbeeldingen opgeheldert en verfiert.

T E A M S T E R D A M,

W E T H A A R L A N T E I J D E N , 1 7 2 3 .

Met Privilegie.

RHINOCEROS ZOO ALS DIE MEEST AFGEBEELDT WORDEN.

Vermids ik echter tot nu niet een van alle de dieren, aan dit Voorbergte bekend, hebbe overgeflagt, zoo ben ik ook om dieswille in zoo ver van voornemen verandert, en heb raadzaam gevonden, om van dezelve op een wys te gewagen, zoo als het jengenswoordig gefchied, namelyk om daar mede enkelyk bekend te maken, dat deze lastdragende dieren als nu alhier ook gevonden worden; te meer vermids de overige eigenschappen en nuttig gebruik van deze dieren tog beter in Europa, als in Afrika, en wel voornamelyk aan de Kaap de Goede Hoop bekend zyn.

Het Murmeldier, 't welk hier insgelyks gevonden, en door de inwoners alhier gantsch verkeert den naam van Das gegeven word, word door Gesnerus en anderen mede al onder de Muizen gerekent. Vermids zy in Europa genoeg bekend zyn, zoo zal ik verder niet daar van zeggen, dan dat het vleesch daar van zeer goed te eeten, en gestooft en gekruid zeer aangenaam en gezond is. De dikwyls gemelde Heer Oortman had een slave kind, ontrent 9 jaren oud, dat de kalveren hiede, en derhalven de naaftleggende Steenbergten dikwyls op ſen af klauterde. Dit kind bragt 'er zomtyds zoo veel t'huis, dat men zoude hebben gezegt, dat het onmogelyk was, dat een zulk jong kind die allen op eenmaal konde dragen, of de bequaamheid had, om die te vangen. Nogtans verzoete de loon den arbeid, en vond dit kind daar geen verdriet in, maar rechte een hond af, om die voor hem te vangen. Door dien ik dikwyls daar van heb getegen, zoo is my zeer wel bewust hoe ze smaken, en dat zy my nooit qualyk zyn bekomen.

De Neushoorn, die van de Dierbeschryvers *Rhinoceros*, van de Indianen *Abada*, van de Hottentotten *Tnābba* en ook *Nabba*

word genaamt, is zoo vele oneenigheden onderworpen, dat men wegens de menigvuldige tegenstrydige gevoelens, ſchynt in een doolhof te geraken, als men dezelve tegen elkander houden en vergelyken wil. Ten minsten men geraakt in twyffel, of wel alle die Schryvers cenerlei en het zelve dier gemeent en beschreven hebben. Want zommige komen in de verf, welke dit dier zoude hebben, niet overeen. Zommigen twyffelen aan den muil, waar mede dit dier voorzien is; eenigen hebben verſchil ontrent de grootte van dit dier; anderen geven hem meer dan een hoorn, en daarenboven van een ongelyke kouleur; en eindelyk zyn 'er wederom anderen, die aan de kragt en werking van dezen hoorn twyffelen, zoo dat iemand, die alle deze verſchillende gevoelens wilde overeenbrengen, zich veelmocite zoude geven, en menig gelcert man tegenspreken moeten.

Edog door dien zulks alhier myn werk niet is, maar *Bochartus*, *Plinius*, *Damianus de Goes*, *Camerarius*, *Francius* en *Ludolfus*, nevens vele anderen hier over nagelezen kunnen worden, zoo zal ik my maar op de korthed leggen, en alleenlyk uit *Jacobus Bontius Lib. V. Histor. Naturel. & Medic. cap. 1. Nienhofius part. ult.* van zyn Bataviſch Gezantschap na het Koningryk Sina, cap. 16. pag. 109 en uit *Dapper* in de beſchryving van Africa pag. 20. b. een korte beſchryving van dit dier geven, midts dat, indien myne eige onderzinding iets grondiger weet, zulks niet zal worden vergeten.

De *Rhinoceros* of Neushoorn dan is donker aſchgrauw, en aldus een weinig na de zwarte kant, kaal van vel, zonder hairen, zo als de Olyphanten. De huid is vol rimpels en kerven, en zoo hard en dik, dat men met een ſcherp mes naauwlyks daar door ſnyden kan. Het is echter niet ſchobach-

Dezelfs eigentlyke beſchryving.

Murmeldier.

En flaven-kind vangt veel van bezelve.

Neushoorn of Rhinoceros.

tig, zoo als de schilders hem doorgaans aan het gemeen vertonen, heeft ook gene schilfers, maar de rimpels en vouwen komen van het onbezuid lopen door struiken en heggens, als welke hy nooit ontziet, en derhalven van de takken van de bomen gekrabbt word, ook zich in het zand en drek of op dorre heien stoppels wentelt, en zich alzo elendig krabbt en kerft; daarenboven worden de gemelde rimpels en vouwen ook van de musculen en derzelve heftige en bestendige beweging geformeert, vermids zy zich als schobben of schilfers vertonen.

De muil is naar mate van het lyf wat spitzer, als die van een varken, als men die weder met deszelfs gantschen lyf vergelyken wil. Hy heeft op de neus een zwarte of donker-graauwe hoorn, maar niet een witte, gelyk zulks aan de jonge kalveren te zien is, waar van ik'er een met my genomen, en naderhand aan een voornaam Heer vereert heb. Deze hoorn is of groter of kleiner, na dat het dier oud is; dog is de klokste niet over twee voet lang, en had de geen, welke ik heb vereert, naauwlyks de lengte van een voet. Dezelve is als een ploegkouter een weinig gebogen, waar mede hy in zyn boosheid den grond omwroed of opdelft en daar benevens snel voortloopt, zonder te zien, of een ingewortelde boom of klip hem in den weeg staat, als dien hy met de hoorn uit de grond rukt, en achter over zyn hoofd werpt.

Recht achter dezen hoorn na het voorhoofd toe, heeft hy nog een gantsch kleinen hoorn, die by jonge Rhinocerossen ontrent een hand breed, en by de oude ontrent een halve voet hoog is. Deze is onder op het voorhoofd zoo breed als het voorhoofd zelf, en loopt van boven boogswys. Deze korte hoorn schynt hem meer in den weeg te wezen, als nuttig

te zyn, als hy razen en tieren, of om kort te zeggen, spitten wil. Ja het dunkt my, dat de Alwyze en Algoede God dezen hoorn by den anderen gezet heeft, ten einde daar mede zyne woede en gruwzaamheid als te beteugelen; ondertusschen is dit laatste niet wel een hoorn te noemen, wyl het van binnen maar met een dunne swartachtige schaal overtrokken is.

Hier uit blykt genoegzaam, dat deze grote hoorn dicht en vast aan het hoofd gegroeit moet zyn, om dat men niet licht een daar van af kan krygen, zonder te gelyk een stuk van het hoofdbeen mede weg te hakken. Vermids hy den zelve ook tot het beploegen of omwroeten van het land gebruikt, zoo word hy van voren wit, of bruinachtig, ontrent als een gemene ossen-hoorn; dezelve verliest daar door ook een weinig aan de rondte, en word zodanig geslepen, dat ze volkome een ploeg yzer schynt te vertonen.

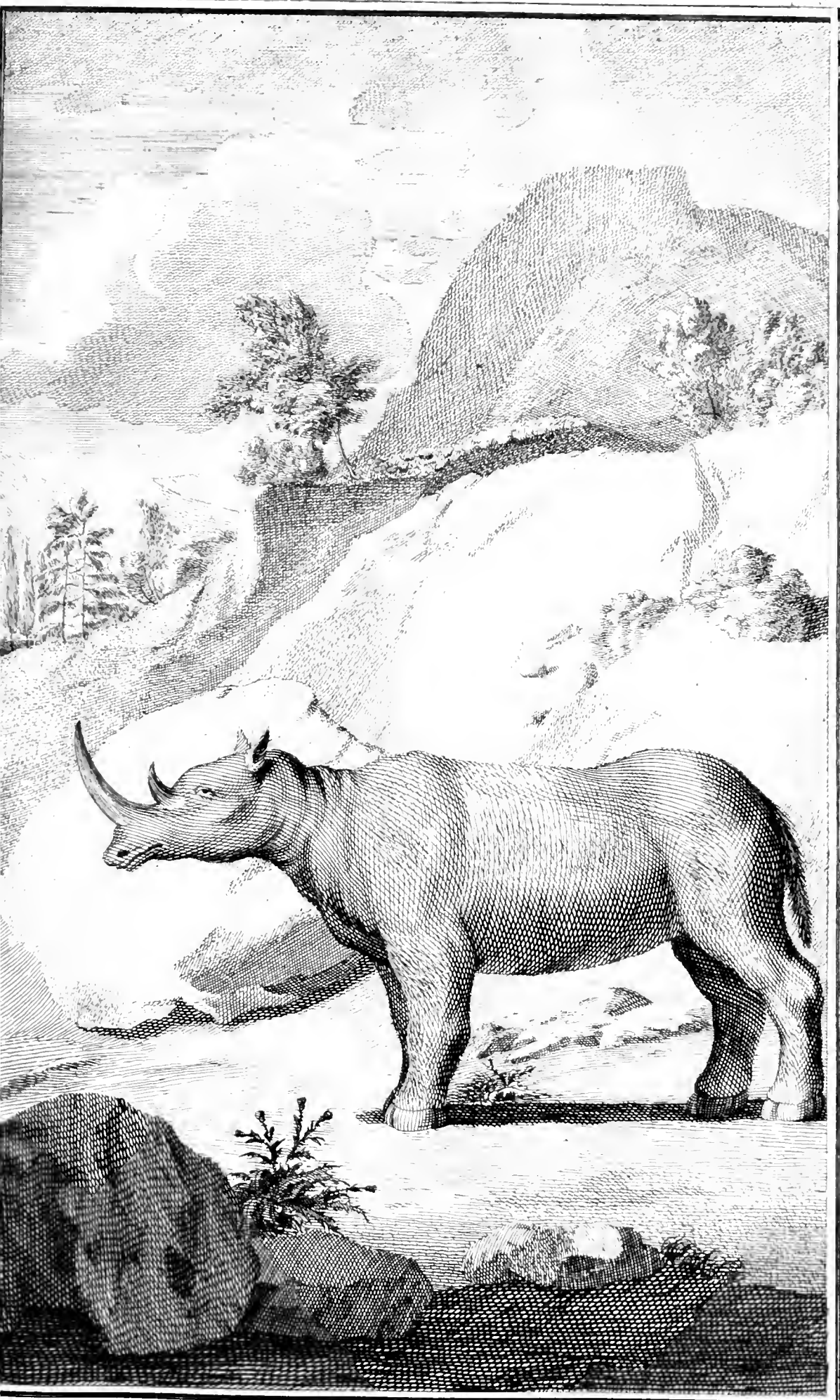
Wyders is de Rhinoceros van een zeer scherpe reuk, en als hy iets levends ruikt, gelyk licht geschied, als de wind na hem toe is, zoo loopt hy in een volle ren recht daar na toe, en vreeft niet, of schoon duizend man met gelade geweer aldaar op hem stonden te wachten, gelyk my dan zelfs nevens vele andere zeer wel bekende vrienden diergelyke wedervaren is. Ondertusschen kan men hem zeer licht ontkomen, als men onbeweegt staan blyft, tot dat hy gantsch naby is; want wanneer hy tot op ontrent tien schreden is genadert, behoeft men hem maar vier of vyf stappen plaats te maken, en hem te laten lopen, wanneer hy ten eersten den reuk verliest, en niet weet, waar het geroke gebleven is.

De oogen zyn zeer klein naar de grootte van het lyf, derhalven kan hy niet ter zyde maar alleen het

Rhinoceros heeft een scherpe reuk.

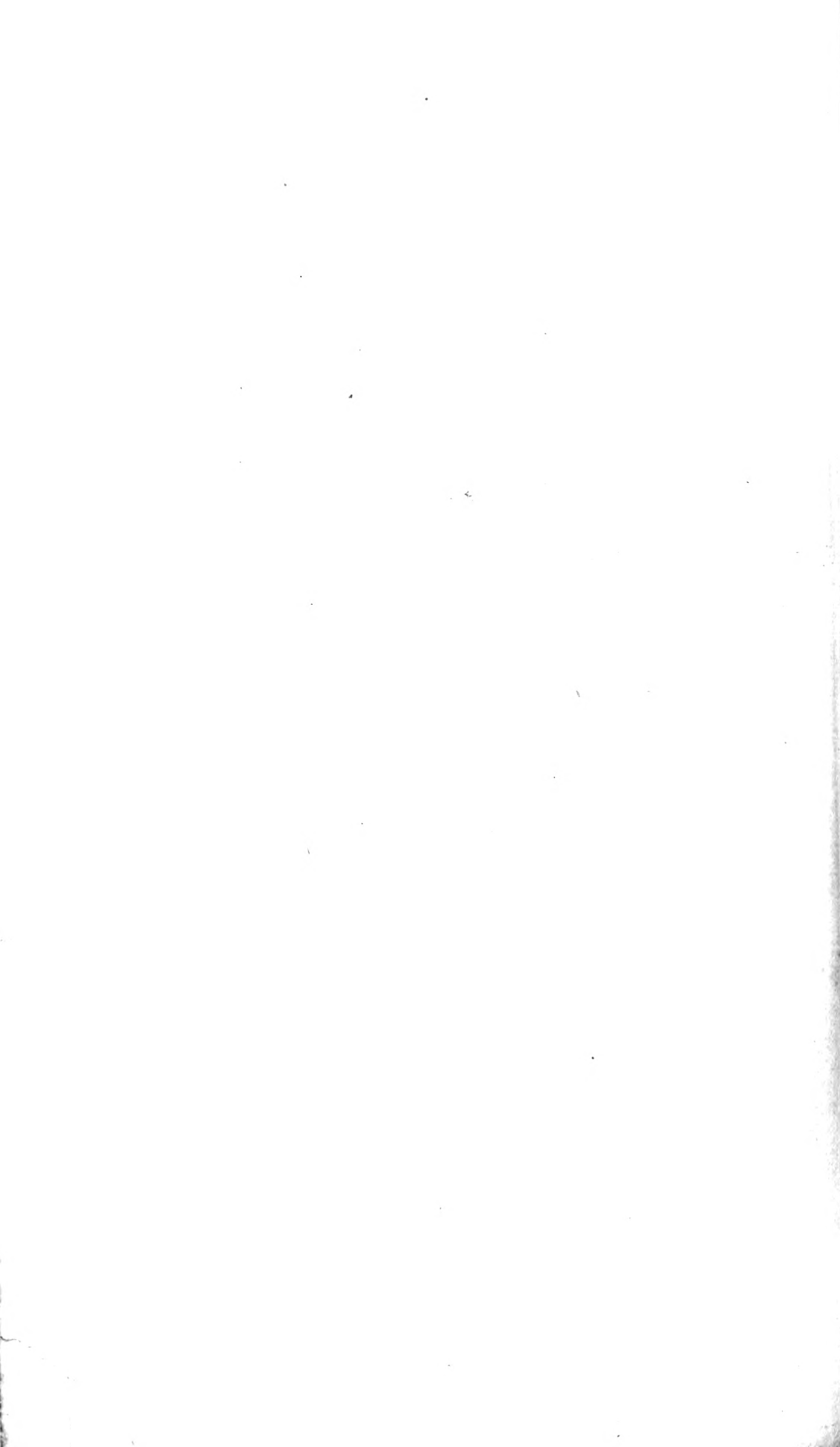
Deszelfs gezicht.

RHINOCEROS VOLGENS DEZE BESCHRYVING.

andelaar stein

het geen recht voor hem staat, zien. De grootheid van zyn lyf, en de kortheid der beenen, belletten hem zelfs, ik zal niet zeggen, in 't lopen, want dat zoude de waarheid te na gesproken zyn, maar alleenlyk in 't omkeren. Byaldien echter zyn gezicht zoo goed en scherp was, als zyn reuk is, zoude bezwaarlyk het geen hy gezien en geroken had, levend ontkomen kunnen, aangezien hy zodanig snel in 't lopen is, dat hy met de beste en lichtste paarden niet kan achterhaalt worden. Zyne ooren zyn tamelyk klein en gantsch niet lang, zoo als anders de grootte van zyn lyf vereiffchen zoude. en zal hy daar ontrent de Olyfanten niet veel na geven. Vermids nogtans zyne beenen korter zyn, als die van een Olyfant, zoo is hy om dieswille ook te minder aanzienlyk.

Wanneer hy van niemand beledigt, of kort voor heen getergt is, zal hy niet licht trachten, om iemand aan te vallen, of quaad toe te voegen, ten ware men een rood of roodachtig kleed aan had, als welke kouleur hy niet verdragen kan. Zoo hy iemand na het leven staat, en 'er verschieide menschen by malkanderen zyn, zoo zoekt hy niet ten eersten den geen, dien hem boos heeft gemaakt, maar hy wreekt zich aan alle de genen, welke hem in de woede ontmoeten. En zyn de leveloze creaturen, stenen, en bomen, zelfs niet verschoont, maar moeten voor hem wyken. Onderhaalt hy een mensch, zoo werpt hy hem over zyn kop ter aarde, en dood hem met likken, aangezien zyn tong zeer ruuw en stekelig is, waar mede hy den huid en het vleesch tot op de benen weg likt, en alzo de levendige menschen dood martelt.

En vermids zyn tong zoo scherp is, vreet hy zeer weinig jong en teer gras, maar zoekt meest harde distelen, hei en andere

schrale spyzen. als welke op zyne tong prikkelen, en gekaauwt, de keel geen quaad doen; en worden zekere dunne en korte struiken, byna al Genever-struiken, hoewel niet zoo stekelig, ook niet zoo aangenaam van reuk, en dragende geen vruchten, als de laatstgemelde struiken, Rhinoceros-boschen genaamt, wyl die dieren dezelve zoo gaarn afbyten en vreeten; van die boschen is het onbebouwde land byna over al vol, en op zommige plaatzen, namelyk aan de Tygerbergen, Mosselbank en elders, gebruiken de inwoners dezelve uit gebrek van hout, om te branden.

De grootste vyandschap en schier een eeuwige haat draagt de Rhinoceros op de Olyfanten. Door dien hy weet, dat deszelfs buik week is, zoo zoekt hy zyn groote op de neus staande hoorn, aan een steen of in de grond scherp gemaakt, in den zelven in te steken, en den gemelden buik op te scheuren, ten einde hy door het uitvallen van het ingewand, en het verliezen van veel bloed, het leven daar by inschiete. Men ziet derhalven, dat een Olyfant een Rhinoceros gewaar wordende, niet licht stand houd, ten zy dezelve onverhoeds en op den reuk overvallen werde; gelyk de historien daar van genoegzame bewyzen bybrengen.

De stem van een Rhinoceros gelykt byna het knorren van een verken, weshalven men hem verder zien als horen kan, ten zy men het geraas der bomen, waar door hy zoo wel toornig als bedaart zonder eenige vrees, schrik of schuw, door loopt, te hulp neme; want in dit laatst geval kan men hem zoo ver horen, als men een houthakker in een boschaadie gewaar worden kan. Hy is ook door het achter en over zich, zoo als ook uit het wegwerpen der klippen, die een groot geklatter veroorzaken, licht te

Rhinoceros-boschen.

Rhinoceros vyand is de Olyfant.

Deszelfs geluid.

Wanneer quaad doet.

Zie spys.

ken-

kennen, om dat geen ander dier, ten minsten in dit gewest, poogt of in staat is, om zulks te doen.

Zyn
vleesch.

Zyn vleesch het welk ik dikmaals met grote smaak heb gegeten, is zoo zenuwachtig niet, als anderen schryveu, maar wel grofdradig, zoo dat men goede tanden moet hebben, als men het, voornamelyk gerookt, klein kaauwen, en tot een goed voedzel maken wil. De huid verstrekt een even zoo goede en heilzame artzenny, als de hoorn en bloed, hoewel zulks van zommigen tegengesproken en voor onbekent gehouden word, of schoon de onderzinding gantsch het tegendeel bekrachtigt.

Wat aanbelangt den huid, ik heb van een geleerd man vernomen, die vele jaren op Batavia in het *Laboratorium Chymicum* van de Illustre Compagnie heeft gedient, dat hy veelyds van de Rhinoceros huid een kostbaar zout heeft gemaakt, 't welk dat van hertshoorn, of een ander niets behoefde te wyken, waar mede hy wonderbare kuren gedaan, en zyne moeite rykelyk betaalt bekomen had. Hy is na Duitschland weder gekeert, en heeft onder andere fraayigheden, waar van hy 'er verscheide soorten by zich had, een goede quantiteit van dit zout met zich genomen, waar van buiten twyffel menig Duitscher zal geprofiteert hebben, en daar door weder tot vorige gezondheid herstelt zyn.

Rhinoceros
hoorn duld
geen ver-
gif.

De kracht van zyn hoorn bestaat daar in, dat dezelve geen gif dulden kan, en is my bewust, dat veel menschen een beker, by wyze van een bokaal, uit zulke hoorns draijen, en dezelve met zilver of goud beslaan laten, waar in wyn gegoten, dezelve zoo voort blaasjes opwerpt, als of hy gifte of kookte; en wanneer 'er iets in word gedaan, dat met gif enige gemeenschap heeft, zoo springt dezelve ten eersten aan stukken,

en door gif zelf berst hy in het eersten oogenblik. Deze bekerys voornamelyk den grote Heren zoo als ook anderen een treffelyk middel om zich voor gif te hoeden, en haar leven, dat menigmaal in de weegschaal staat, pryswaardig te redden, gelyk dan ook de spaanders om diezelve rede van de Draijers afgeeficht en bewaart worden, ten einde men de geenen, die in een slaauwte of in andere gevaarlyke ziekten vallen, ja zelfs met de vallende ziekte behebt zyn, daar mede dienst doen en daar van bevryden zoude kunnen.

Het bloed van den Eenhoorn heeft voornamelyk de kracht, dat het zelve in een Rhinoceros darm gedaan, en door de hete zonnestralen gedroogt, in een zekere quantiteit met wyn of warme thee of koffy genomen, alle inwendige qualen, verrekkingen der zenuwen, en voorts al het geen van binnen mogt zyn gequetst, veel beter, gezwinder en zonder het minste gevaar geneest, als het bokke bloed of dat van enig dier. Derhalven word het ook van de inwoners zeer zorgvuldig opgevangen, gedroogt, en bewaart, om elkander in tyd van nood daar mede dienst te doen, en te helpen.

Rhinoceros
bloed.

Dit zoude, hoop ik, van de Rhinocerossen genoeg gezegt zyn, ten ware de vraag diende te worden voorgestelt, of namelyk de Rhinoceros, of dat dier, 't welk de Hebreën, ook zelfs de H. Schrift **רִינּוֹס** *Reem* of Rhinoceros noemt, als *Num. XXIV. 8. Deuter. XXXIII. 17. Job. XXXIX. 12. 13. 14. 15.* te zien, voor den Leviathan te houden en aan te nemen zy? want de meeste eigenschappen, welke den Leviathan worden toegeschreven, komen den Rhinoceros toe, gelyk *Ludolfus in Comment. ad Histor. Ethiopicam pag. 154. num. 84.* aangetoont heeft, of schoon *Bochartus in Hiero-*

Of de Rhinoceros voor den Leviathan te houde

Hierozoïco P. I. Lib. 3. cap. 27. & P. II. Lib. 6. cap. 12. zoo als ook *Francius* en *Pfeifferus* in *Dub. Vexat. Cent. 2. Loc. 45. pag. 597. seqq.* nevens vele anderen met hen het tegendeel beweren, als welke of den Krokodil, of den Walvisch, of ook den Olyfant daar voor kennen en aannemen. Edog het verder oordeel mag de Lezer hier over zelf vellen, om dat my niet geoorlooft is, om ditmaal verder te gaan.

Van de offen, koejen, en kalveren is hier onnodig iets meer te melden, ten dele, om dat hiervoren reeds veelvuldig gewag daar van is gemaakt, en deels ook om dat zy met het Duitfche vee in alles, behalven in de grootte, overeenkomen, aangezien het vee alhier eenigzins groter is, en het Ongerfch, Deenfch en Poolfch niet veel overtreft. Wat echter de wilde Buffels aanbelangt, welkers afbeelding hier voor te zien is, heb ik dezelve reedshier voren beschreven, en het nodige daar van erinnert; daarenboven zal te zynertyd ook iets van het vee der Hottentotten, wanneer van dezelve *ex Professo* zal worden gehandelt; moeten worden gezegt.

Van de Padden, waar van men 'er hier niet veel ziet, en welken de Hottentotten maar mede onder de Kikvorschen tellen, zoude hier ook wel iets kunnen worden gezegt, maar behalven dat de aard en natuur van deze dieren buiten dat genoeg bekend is, zoo worden 'er hier weinig gevonden, en zyn zy daarenboven zoo onaanzienlyk, dat ik fchrik, om maar een woord daar van te reppen. Wie ondertuiffchen lust en vermaak heeft, om zich aan de omftandige beschryving van dezelve te verlustigen, gelieve maar *Gesnerus*, *Androvandus*, *Francius*, *Forerus*, *Cyprianus* en andere, voornamelyk *Paulinus* in zyn boekje *de Bufone*, na te zien, zoo
I. Deel.

zal hy zyne weetgierigheid hier ontrent onfeilbaar kunnen stillen. Van de fchilpadden echter zal hier na nog iets worden gemeld.

Van de paarden als een in Europa zeer wel bekend dier, zal ik gewag maken, om dat zy in den beginne uit Perfie herwaards zyn gebragt, en derhalven zelden veel groter zyn, als een Ongerfch paard. Hare kouleur is doorgaans donkerrood, zelden echter wit of zwart. Haar voer is niet zoo als in Indoftan gebruikelijk is, de Donavruucht met zuiker en boter gemengt, of ook niet zoo als in Brazilie, gras, rys, en zuikerried met ftroop gemengt, gelyk *Erasmus Francisci* in deszelfs Oost- en West-Indifche Staats en Lust-Tuin pag. 971. en 998. bericht, maar groen gras en gerft; want men hooit hier heel weinig, zoo als in mynen voorgaanden reeds is gemeld, en haver word hier in 't geheel niet gezaait, om dat hy wild word, en verbaftert, gelyk hier voren insgelyks bericht is.

Hier vallen ook wilde paarden, die zonder twyffel goed zouden zyn, zoo anders iemand de moeite wilde nemen, om ze te temmen; wyl echter in den beginne der Colonien niemand zich daar toe heeft willen verledigen, en daarenboven de Perfiaanfche met zeer weinig kosten herwaards kunnen worden gevoerd, zoo is het tot nu gebleven, zoo als het in den beginne geweest is, en zal zonder twyffel ook wel voortaan niet worden onderzocht, om dat 'er reeds zoo veel tamme paarden worden aangewonnen, dat men binnen den tyd van 8 dagen eenige duizend ruiters van paarden zoude kunnen verzien, wanneer de nood zulks vereifchte; aangezien 'er veel inwoners zyn, die 30, 40, ook zommige zoo tot 300 paarden bezitten, welke in het gemeld geval zeer licht tot het
B b ryden

Van de Paarden

Offen, koejen en kalveren.

Padden zyn er weinig aan de Kaap.